

COVID-19 Fears of Parents, Reactions of Their Children, and Affecting Factors During the Pandemic

Melahat AKGÜN KOSTAK^{1,a}, Nuray MACUNCU^{2,b}, İsmail ÇETİNTAŞ^{3,c}

¹Division of Child Health and Disease Nursing, Faculty of Health Sciences, Trakya University, Edirne, TURKEY

²Edirne Sultan 1. Murat State Hospital, Edirne, TURKEY

³Division of Child Health and Disease Nursing, Faculty of Health Sciences, Trakya University, Edirne, TURKEY

ORCIDS: ^a0000-0003-0507-9638; ^b0000-0001-5407-0248; ^c0000-0002-9449-8801

ABSTRACT

Objective: The purpose of this study was to ascertain parents' fears of the coronavirus, their children's reactions, and the factors influencing them. **Method:** This descriptive study was conducted with the parents of 152 children who applied to the pediatric outpatient clinic of a university hospital between April 20 and June 20, 2022 (n = 152). Data were collected with the Personal Information Form, the Coronavirus (COVID-19) Fear Scale, and the Children's Reactions to the Pandemic Scale. **Results:** The ages of the parents who participated in the study were 28.64±2.00, and the ages of the children were 7.97±1.07. A significant positive correlation was found between the scores of the Coronavirus (COVID-19) Fear Scale and the Scale of Children's Reactions to the Pandemic Process (p<0.05). A significant difference was found between the educational status of the parents and the mean scores of the Coronavirus (COVID-19) Fear Scale and the Scale of Children's Reactions in the Pandemic Process (p<0.05). A significant difference was found between children's participation in distance education and the mean scores of the "pandemic" sub-dimension of the Scale of Children's Reactions in the Pandemic Process (p < 0.05). A significant negative correlation was found between the children's age and the "psychological" sub-dimension scores of the Children's Reactions in the Pandemic Process Scale (p < 0.05). **Conclusion:** As parents' fears of the coronavirus grow, so do their children's reactions to the pandemic process. The coronavirus fears of university graduate parents are higher than those of high school and secondary school graduates, and the reactions of the children of primary school graduates are higher than those of high school and secondary school graduates during the pandemic process. During the pandemic, children who received full-distance education displayed more reactions than those who received partial-distance education. As children's ages decreased, their reactions to the pandemic process increased.

Key words: Child, COVID-19, Fear, Reaction, Parent.

Pandemi Sürecinde Ebeveynlerin COVID-19 Korkuları, Çocuklarının Tepkileri ve Etkileyen Faktörler

ÖZ

Amaç: Bu araştırma ebeveynlerin koronavirüs korkuları, çocuklarının tepkileri ve etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. **Yöntem;** Tanımlayıcı tipteki araştırma 20/04-20/06 2022 tarihlerinde bir üniversite hastanesinin çocuk polikliniğine başvuran 152 çocuğun ebeveynleri ile yürütülmüştür (n=152). Veriler, Kişisel Bilgi Formu, Koronavirüs (COVID-19) Korkusu Ölçeği ve Çocukların Pandemi Sürecindeki Tepkileri Ölçeği ile toplanmıştır. **Bulgular:** Araştırmaya katılan ebeveynlerin yaşları 28,64±2,00, çocukların yaşları 7,97±1,07 olarak bulunmuştur. Koronavirüs (COVID-19) Korku Ölçeği ve Çocukların Pandemi Sürecindeki Tepkileri Ölçeği puanları arasında pozitif yönde anlamlı korelasyon saptanmıştır (p<0,05). Ebeveynlerin eğitim durumları ile Koronavirüs (COVID-19) Korkusu Ölçeği ve Çocukların Pandemi Sürecindeki Tepkileri Ölçeği puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır (p<0,05). Çocukların uzaktan eğitime katılma durumları ile Çocukların Pandemi Sürecindeki Tepkileri Ölçeği "Pandemi" alt boyutu puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (p < 0,05). Çocukların yaşları ile Çocukların Pandemi Sürecindeki Tepkileri Ölçeği "Psikolojik" alt boyut puanları arasında negatif yönde anlamlı korelasyon bulunmuştur (p < 0,05). **Sonuç:** Ebeveynlerin koronavirüs korkuları arttıkça çocuklarının pandemi sürecindeki tepkileri de artmaktadır. Üniversite mezunu ebeveynlerin, lise ve ortaokul mezunu ebeveynlere göre koronavirüs korkuları; ilkökul mezunu ebeveynlerin çocuklarının, lise ve ortaokul mezunlarının çocuklarına göre pandemi sürecindeki tepkileri daha fazladır. Pandemi sürecinde tamamen uzaktan eğitim alan çocukların, kısmen uzaktan eğitim alan çocuklara göre tepkileri daha fazla bulunmuştur. Çocukların yaşı azaldıkça pandemi sürecindeki tepkileri artmıştır.

Anahtar kelimeler: Çocuk, Covid-19, Korku, Tepki, Ebeveyn.

GİRİŞ

Çin'in Wuhan kentinde Aralık 2019'da ilk kez ortaya çıkan koronavirüs kısa sürede yayılarak tüm dünyayı etkisi altına aldı ve 11 Mart 2021 tarihinde WHO tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir (Qiu ve ark. 2020; WHO, 2020).

Koronavirüs hastalığının hızla yayılması nedeniyle ülkemizde de sokağa çıkma kısıtlamaları, uzaktan eğitim-öğretim yöntemine geçilmesi ve ebeveynlerin işlerini evden yürütmesi başta olmak üzere çeşitli tedbirler alınmıştır (Özyürek ve Çetinkaya 2021). Bu tedbirlerden hem ebeveynler hem de çocuklar farklı şekillerde etkilenirken, çocukların rutinlerinin bozulması, okulların kapanması, öğretmen ve arkadaş çevrelerinden uzak kalmaları duygusal ve davranışsal problemlere yol açmıştır (Çelik ve Çak 2021; Woolf ve ark. 2020). Başaran ve Aksoy (2020) yaptıkları çalışmada, COVID-19 salgını sürecinde çocuklarda ağlama, çabuk sinirlenme, aşırı hareketlilik gibi davranışların görüldüğünü bildirmektedir (Başaran ve Aksoy 2020). Jiao ve ark. (2020) da pandemi sürecinde çocukların ebeveynlerine bağımlılığının arttığı, çocuklarda dikkat dağınıklığı, uyku sorunu ve aşırı hareketlilik gibi tepkilerin gözlemlendiğini bildirmektedir (Jiao ve ark. 2020).

Çocukların pandemi sürecindeki tepkilerinde ebeveynlerinin duygu ve davranışlarının etkili olduğu, ebeveynlerin yaşadıkları koronavirüs korkularını çevrelerine yansıtmasının çocuklarında farklı duygu ve davranışlara yol açtığı bilinmektedir (Başaran ve Aksoy 2020). Ebeveynlerin değişen koşullara uyum sağlama, hastalık süreciyle ilgili belirsizlikler, hastalığa yakalanma ve çevresindekilere bulaştırma endişesi koronavirüse yönelik korku yaşamalarına neden olmaktadır (Yüksek Usta ve Gökcan 2020). Kurt (2021) tarafından yapılan çalışmada, COVID-19 korkusu yüksek olan annelerin çocuklarıyla iletişiminin olumsuz etkilendiği; konuşma ve dinlemede problemlere yol açarak ebeveyn-çocuk çatışmalarının arttığı bildirilmiştir (Kurt, 2021). Zabcı ve Karadeniz'in (2021) COVID-19 pandemisinde annenin ruhsal süreçlerinin çocuklarda görülen belirtilere etkisini inceledikleri çalışmalarında; pandemi sürecinde annelerde korku, endişe, yalnızlık gibi belirtiler gözlemlenirken, çocuklarda uykusuzluk, öfke ve hırçınlık gibi tepkilerin olduğu bildirilmektedir (Zabcı ve Karadeniz 2021).

COVID-19 pandemisi hem ebeveynler hem de çocukları

için zorlu bir süreç olmakla birlikte çocukların yaşları ve bilişsel gelişim dönemleri itibarıyla pandemi sürecinde alınan tedbirleri anlamakta güçlük çekmeleri farklı tepkiler göstermelerine yol açmaktadır (Brooks ve ark. 2020; Kundu ve Bhowmik 2020). Çocukların davranışlarını taklit ettikleri ve rol model aldıkları ebeveynlerinin pandemi sürecindeki korkuları da çocuklarının süreçten daha fazla etkilenmesine neden olmaktadır (Çaykuş ve Mutlu Çaykuş 2020).

Literatürde pandemi sürecinde ebeveynlerin koronavirüs korkuları ve çocuklarının tepkileri arasındaki ilişkiyi ve etkileyen faktörleri inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Kurt 2021; Zabcı ve Karadeniz 2021). Bu nedenle bu çalışma pandemi sürecinde ebeveynlerin koronavirüs korkularını, çocuklarının tepkilerini ve onları etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla planlanmıştır.

MATERYAL VE METOD

Araştırmanın Tipi

Bu çalışma tanımlayıcı tipte bir araştırmadır.

Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Bu araştırma, Nisan-Haziran 2022 tarihleri arasında Trakya Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Çocuk Polikliniğine başvuran 152 çocuğun ebeveyniyle yürütülmüştür.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 7-12 yaş çocuğa sahip ebeveynler oluşturmaktadır. Araştırmada amaca uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örneklem sayısı G.Power 3.1.9.6. versiyon programı kullanılarak hesaplanmış ve 0,95 güç, 0,05 p değeri ile yapılan hesaplamada gerekli örneklem sayısı en az 138 bulunmuştur. Veri kayıpları göz önünde bulundurularak örneklem sayısı %10 arttırılmış ve çalışma 152 gönüllü ebeveyn ile tamamlanmıştır.

Veri Toplama Formları

Çocuk ve Aile Bilgi Formu: Form, araştırmacılar tarafından literatür taraması sonucunda oluşturulmuştur (Çalışkan 2020; Çelik ve Çak 2021; İlbasmış ve ark. 2021; Lee, 2020; Orgilés ve ark. 2020). Form, ebeveynlerin sosyo demografik özellikleri ile ilgili 7 soru (yaş, eğitim durumu, çocuk sayısı, çalışma

durumu, gelir durumu, çocuğun yaşı, yaşanılan yer.); pandemi süreciyle ilgili 7 soru (COVID-19 aşısı olma durumu, el yıkama ve hijyen kurallarına uyma, sosyal mesafe kurallarına uyma, uzaktan eğitime katılma durumu vb.) olmak üzere toplam 14 sorudan oluşmaktadır.

Koronavirüs (COVID 19) Korku Ölçeği: Ahorsu ve ark. (2020) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Bakioğlu ve ark. (2020) tarafından yapılmıştır (Ahorsu ve ark. 2020; Bakioğlu ve ark. 2020). Ölçek 5'li likert türünde (1: Kesinlikle katılmıyorum ve 5: Kesinlikle katılıyorum), toplam 7 soru ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek minimum puan 7, maksimum puan 35'tir. Ölçekten alınan puanın artması yüksek Koronavirüs korkusu yaşamak anlamına gelmektedir. Bakioğlu ve ark. (2020) ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,88 olarak bulunmuştur (Bakioğlu ve ark. 2020). Bu çalışmada Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,82 bulunmuştur.

Çocukların Pandemi Sürecindeki Tepkileri Ölçeği: Öçal ve ark. (2021) tarafından geliştirilen ölçek beşli likert tipte (1: Kesinlikle Tanımlamıyorum, 5: Tanımlıyorum) öz bildirim dayalıdır. Ölçek; "psikolojik" (1, 2, 3, 4, 5. maddeler) ve "pandemi" (6, 7, 8, 9. maddeler) olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 9, en yüksek puan 45'tir. Ölçeğin Cronbach Alfa değerleri; ölçek genelinde 0,79, "psikolojik" alt boyutta 0,74, "pandemi" alt boyutunda 0,69'dur (Öçal ve ark. 2021). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,60 bulunmuştur.

Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler, IBM SPSS 25 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Ebeveynlerin ve çocukların tanımlayıcı özelliklerinin değerlendirilmesinde sayı, yüzde dağılımları, ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Normal dağılım, basıklık ve çarpıklık katsayıları ile değerlendirilmiştir. Tanımlayıcı özelliklerle ölçek medyan puanları/puanları arasındaki ilişkilerin incelenmesinde Mann Whitney U testi, Kruskal-Wallis H testi, Bonferroni Post Hoc testi ve Spearman korelasyon analizi kullanılmıştır. Korelasyon gücünün tanımlanmasında; çok zayıf=0,00-0,25, zayıf=0,26-0,49, orta=0,50-0,69, yüksek=0,70-0,89, çok yüksek ilişki=0,90-1,00 korelasyon katsayıları referans alınmıştır (Coşansu, 2015). $p < 0,05$ değeri istatistiksel anlamlılık sınırı olarak kabul

edilmiştir.

Araştırmada Etik Boyut

Araştırma için Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı, Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulundan (Tarih: 21/03/2022, Protokol No: 2022/72) ve çalışmanın yürütüldüğü hastanenin Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalından gerekli izinler alınmıştır (Tarih: 18/04/2022, Sayı: 044-E.235371). Araştırmaya katılan ebeveynlere araştırmanın amacı açıklanmış, ebeveynlerin sözel ve yazılı onamları alınmıştır. Koronavirüs (COVID-19) Korku Ölçeği ve Çocukların Pandemi Sürecindeki Tepkileri Ölçeği kullanım izinleri ölçek sahiplerinden mail yoluyla alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan ebeveynlerin çocuklarının yaş ortalaması $7,97 \pm 1,07$, %52,6'sı kızdır. Çocukların %59,9'unun el yıkama ve hijyen kurallarına, %64,5'inin sosyal mesafe kurallarına sık sık uyduğu belirlenmiştir (Tablo 1). Çocukların %47,4'ünün uzaktan eğitime bazen katıldığı, %83,6'sının pandemi sürecinde ekran karşısında geçirdiği sürenin arttığı, %82,2'sinin pandemi sürecinde çocuk-ebeveyn birliktelik süresinin arttığı belirlenmiştir (Tablo 1). Ebeveynlerin yaş ortalaması $28,64 \pm 2,00$, %55,9'unun iki çocuğa sahip olduğu, %52,6'sının lise mezunu olduğu, %55,3'ünün herhangi bir işte çalıştığı, %96,7'sinin en az bir doz COVID-19 aşısı olduğu bulunmuştur (Tablo 1). Ailelerin %50,7'sinin gelirinin giderinden az olduğu, %49,3'ünün ilçe merkezinde yaşadığı saptanmıştır (Tablo 1).

Ebeveynlerin ölçek medyan puanları incelendiğinde; Koronavirüs (COVID-19) Korku Ölçeği medyan puanları 23,00 (22,00-25,00), ÇPSTÖ 31,00 (29,00-32,00), ÇPSTÖ Psikolojik alt boyut 16,00 (14,25-17,00), ÇPSTÖ Pandemi alt boyut puanları 15,00 (14,00-16,00) bulunmuştur (Tablo 2).

Ebeveynlerin eğitim mezunu ebeveynlere göre durumları ile Koronavirüs koronavirüs korkuları; (COVID-19) Korkusu Ölçeği ve ilkökul mezunu ebeveynlerin ÇPSTÖ toplam ve pandemi çocuklarının, lise ve ortaokul alt boyut puan ortalamaları mezunlarının çocuklarına arasında anlamlı fark vardır göre pandemi sürecindeki ($p < 0,05$). Üniversite mezunu tepkileri daha fazladır (Tablo ebeveynlerin, lise ve ortaokul 4).

Tablo 1. Çocukların ve Ebeveynlerin Bazı Özelliklerinin Dağılımı (n=152)

Çocuk ile ilgili Özellikler	*Ort±SS/n(%)		Ebeveyn ve Aile İlgili Özellikler	*Ort±SS/n(%)	
Yaş (yıl)	7,97±1,07		Yaş (yıl)	28,64±2,00	
Cinsiyet			Çocuk sayısı		
Kız	80	52,6	1	61	40,1
Erkek	72	47,4	2	85	55,9
			3	6	3,9
El yıkama ve hijyen kuralına uyma durumu			Ebeveyn eğitim durumu		
Her zaman	5	3,3	İlkokul	12	7,9
Sık sık	91	59,9	Ortaokul	39	25,7
Bazen	48	31,6	Lise	80	52,6
Hiçbir zaman	8	5,3	Üniversite	21	13,8
Sosyal mesafe kuralına uyma durumu			Aile gelir durumu		
Her zaman	8	5,3	Gelir giderden az	77	50,7
Sık sık	98	64,5	Gelir gidere eşit	74	48,7
Bazen	43	28,3	Gelir giderden fazla	1	0,7
Hiçbir zaman	3	2,0			
Uzaktan eğitime katılma durumu			Ebeveyn çalışma durumu		
Tamamen katıldı	14	9,2	Çalışıyor	84	55,3
Genellikle katıldı	66	43,4	Çalışmıyor	68	44,7
Bazen katıldı	72	47,4			
Pandemi sürecinde ekran karşısında geçirilen süre			Yaşam yeri		
Arttı	127	83,6	İl merkezi	69	45,4
Azaldı	1	0,7	İlçe merkezi	75	49,3
Değişmedi	23	15,1	Köy	8	5,3
Pandemi süresinde çocuk-ebeveyn birliktelik süresi			Ebeveynlerin COVID-19 aşısı olma durumu		
Arttı	125	82,2	Evet	147	96,7
Değişmedi	27	17,8	Hayır	5	3,3

*Ort±SS/n(%): Ortalama±Standart Sapma /sayı(yüzde).

Tablo 2. Ebeveynlerin Ölçek Meydan Puanlarının Dağılımı (n=152)

Ölçekler	Medyan (Q1-Q3)	Min.-Mak.
Koronavirüs (COVID-19) Korku Ölçeği	23,00 (22,00-25,00)	14,00-33,00
ÇPSTÖ	31,00 (29,00-32,00)	20,00-37,00
ÇPSTÖ-Psikolojik Alt Boyut	16,00 (14,25-17,00)	11,00-20,00
ÇPSTÖ-Pandemi Alt Boyut	15,00 (14,00-16,00)	9,00-18,00

*ÇPSTÖ: Çocukların Pandemi Sürecindeki Tepkileri Ölçeği; Q1-Q3: %25-75 çeyrekler arası mesafe.

Tablo 3. Çocukların Yaşları ve Ölçek Medyan Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları ve Anlamlılık Düzeyleri (n=152)

Değişkenler		Çocuğun yaşı	Koronavirüs (COVID-19) Korku Ölçeği
Koronavirüs (COVID-19) Korku Ölçeği	*rs	-0,07	-
	p	0,333	-
ÇPSTÖ	*rs	-0,06	0,26
	p	0,436	0,001
ÇPSTÖ-Psikolojik Alt Boyut	*rs	-0,17	0,35
	p	0,034	0,000
ÇPSTÖ-Psikolojik Alt Boyut	*rs	0,14	0,10
	p	0,072	0,207

*rs= Spearman Korelasyon Analizi.

Çocukların uzaktan eğitime katılma durumları ile Çocukların Pandemi Sürecindeki Tepkileri Ölçeği "Pandemi" alt boyutu puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (p <0,05). Pandemi sürecinde tamamen uzaktan eğitime katılan çocukların, bazen uzaktan eğitime katılan çocuklara göre tepkileri daha fazla bulunmuştur (Tablo 4).

Çocukların sosyal mesafe kurallarına uyma durumları ile Çocukların Pandemi Sürecindeki Tepkileri Ölçeği puan ortalamaları arasında anlamlı fark vardır (p <0,05). Sosyal mesafe kurallarına uyan çocukların pandemi sürecindeki tepkileri daha fazladır (Tablo 4).

TARTIŞMA

Pandemi sürecinde ebeveynlerin koronavirüs korkuları, çocuklarının tepkileri ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacı ile yapılan bu çalışmada; Ebeveynlerin Koronavirüs (COVID-19) Korku Ölçeği medyan puanı 23,00 (22,00-25,00)

bulunmuştur (Tablo 2). Benzer şekilde aynı ölçek ile yapılan çalışmalarda, Doğan ve Yıldırım (2022), ebeveynlerin ölçek puan ortalamasını 19,69 ± 6,30, Kurt (2021) ise 20,1 ± 5,7 olarak bulmuşlardır (Kurt 2021; Doğan ve Yıldırım 2022). Ölçekten alınacak puan minimum 7 ve maksimum 35 olduğundan ve puan arttıkça ebeveynlerin koronavirüs korkuları arttığından dolayı bu çalışmada ebeveynlerin koronavirüs korkularının yüksek olmadığı söylenebilir.

Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin ÇPSTÖ toplam medyan puanı 31,00 (29,00-32,00) olarak bulunmuştur (Tablo 2). Tüysüz ve ark.'nın (2022) pandemi sürecinde çocukların gösterdikleri tepkiler ile ebeveyn-çocuk ilişkisini inceledikleri çalışmalarında ÇPSTÖ puan ortalamasını 19,54 ± 5,35 olarak bildirmişlerdir (Tüysüz ve ark. 2022). Ölçekten alınabilecek puan 9-45 arasında değişmektedir ve artan ölçek puanı çocukların pandemi sürecindeki tepkilerinin arttığını göstermektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada çocukların pandemi sürecindeki tepkilerinin

çok yüksek olmadığı (toplam medyan puanı 31,00) söylenebilir. seviyelerinde artış, arkadaş ve kardeş ilişkilerinde sorunlar MEB (2020) tarafından yapılan çalışmaya göre, pandemi yaşama ve kaçınma davranışları gibi tepkiler gözlemlendiği süreçte çocuklarda odaklanma problemleri, korku ve kaygı bildirilmiştir (MEB, 2020).

Tablo 4. Ebeveynlerin ve Çocukların Bazı Özellikleri ile Ebeveynlerin Ölçek Toplam ve Alt Boyut Medyan Puanlarının Karşılaştırılması (n= 152)

Değişkenler	Koronavirüs (COVID 19) Korkusu Ölçeği	ÇPSTÖ	ÇPSTÖ Psikolojik	ÇPSTÖ Pandemi
	Meydan *(Q1-Q3)	Meydan *(Q1-Q3)	Meydan *(Q1-Q3)	Meydan *(Q1-Q3)
Ebeveyn eğitim durumu				
İlkokul ^a	24,50 (22,00-28,00)	33,50 (30,50-35,00)	17,00 (15,25-17,75)	17,00 (15,25-18,00)
Ortaokul ^b	23,00 (22,00-24,00)	30,00 (29,00-32,00)	15,00 (14,00-17,00)	15,00 (14,00-16,00)
Lise ^c	23,00 (22,00-25,00)	31,00 (29,00-32,00)	16,00 (14,25-17,00)	15,00 (14,00-16,00)
Üniversite ^d	25,00 (23,50-27,00)	31,50 (29,50-33,00)	16,00 (14,00-17,50)	16,00 (14,50-16,00)
Test p	**10,216 p=0,017 ***b-d=-33,306 p=0,005 ***c-d=-27,236 p=0,001	**10,694 p=0,014 ***a-b=43,234 p=0,003 ***a-c=38,779 p=0,004	**5,246 p=0,155 -	**15,672 p=0,001 ***a-c=47,600 p=0,000 ***a-b=47,545 p=0,001
Çocukların uzaktan eğitime katılma durumu				
Tamamen katıldı ^a	23,57 (21,75-27,25)	31,85 (29,75-35,00)	15,85 (13,75-18,00)	16,00 (15,00-17,00)
Genellikle katıldı ^b	23,33 (22,00-25,00)	30,36 (29,00-32,00)	15,34 (14,00-16,25)	15,01 (14,00-16,00)
Bazen katıldı ^c	23,52 (22,00-25,00)	30,66 (30,00-32,00)	15,72 (15,00-17,00)	14,94 (14,00-16,00)
	**1,655 p=0,437 -	**2,988 p=0,224 -	**2,112 p=0,348 -	**6,548 p=0,038 ***a-c=31,757 p=0,011
Çocukların sosyal mesafe kuralına uyma durumu				
Her zaman ^a	25,62 (22,25-27,75)	30,25 (27,25-34,50)	14,87 (13,00-17,00)	15,37 (14,00-16,75)
Sık sık ^b	23,36 (22,00-25,00)	30,80 (29,00-32,00)	15,68 (15,00-17,00)	15,12 (14,75-16,00)
Bazen ^c	23,48 (22,00-25,00)	30,86 (29,00-32,00)	15,69 (15,00-17,00)	15,16 (15,00-16,00)
Hiçbir zaman ^d	19,66 (16,00-20,00)	23,33 (20,00-25,00)	12,00 (11,00-12,00)	11,33 (9,00-12,00)
	**5,520 p=0,137 **5,520 p=0,137	**8,839 p=0,032 ***a-d=67,542 p=0,022 ***b-d=75,080 p=0,003 ***c-d=74,957 p=0,004	**8,525 p=0,036 ***a-d=58,250 p=0,047 ***b-d=71,847 p=0,005 ***c-d=69,326 p=0,007	**8,158 p=0,043 ***a-d=75,188 p=0,009 ***b-d=70,015 p=0,005 ***c-d=70,349 p=0,006

ÇPSTÖ: Çocukların Pandemi Sürecindeki Tepkileri Ölçeği, *Q1-Q3= %25-75 Çeyrekler. **Kruskal Wallis Testi, ***Bonferroni Düzeltmeli Mann Whitney U Testi.

Bu araştırmada ebeveynlerin koronavirüs korkuları arttıkça çocuklarının tepkilerinin de arttığı saptanmıştır (Tablo 3). Benzer şekilde yapılan bir çalışmada da ebeveynlerin pandemi sürecinde yaşadığı korku nedeniyle çocuklarında hırçınlık, öfke ve uykusuzluk gibi tepkilerin ortaya çıktığı bildirilmiştir (Zabcı ve Karadeniz 2021). United Nations (2020) raporunda da ebeveynlerin koronavirüs korkularının çocukların yaşam kalitesinde düşmeye neden olduğu belirtilmiştir (United Nations 2020). Literatürde, araştırma bulgumuza paralel olarak ebeveynlerin çocuklarına yansıttığı olumsuz ruhsal durumların çocukların davranışları üzerinde olumsuz etkisi olduğu belirtilmiştir (Lee 2020; Roccella 2020; Yalçın 2020). Bu araştırma bulgusu da literatür ile uyumlu olup, pandemi sürecinde ebeveynlerin yaşadığı korkunun, çocuklarda olumsuz tepkilerin artışına neden olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada çocukların yaşı azaldıkça pandemi sürecindeki tepkileri artmıştır (Tablo 3). Çocuklar yaşlarının küçük olması nedeniyle kendilerini tam olarak ifade edemedikleri için pandemi sürecinde çeşitli davranış ve uyum bozuklukları gösterebilirler (Erol, 2020; Pembecioğlu, 2020). Literatürde yapılan araştırmalarda çocuğun yaşı büyüdükçe sosyal davranışlarının geliştiği (Pekdoğan, 2016) ve pandemi sürecinde biliş düzeyleri arttıkça olayları daha kolay anlamlandırdıkları bulunmuştur (Doğan ve Yıldırım 2022). Literatürde, çocuklarda yaş artmasıyla paralel olarak psikolojik sağlamlığın da arttığını belirten çalışmalar mevcuttur (Erata ve Özbey 2020; Fitzpatrick ve ark. 2020). Bu doğrultuda, çocukların yaşları azaldıkça, pandemi gibi zor durumlardaki sosyal ve bilişsel uyumlarının zorlaşarak tepkilerinin arttığı söylenebilir.

Bu çalışmada üniversite mezunu ebeveynlerin, lise ve ortaokul mezunu ebeveynlere göre koronavirüs korkularının daha fazla olduğu bulunmuştur (Tablo 4). Literatürde yapılan çalışmalarda eğitim düzeyi ile koronavirüs korkusu arasında pozitif bir ilişki olduğu ve eğitim düzeyi yüksek olan ebeveynlerin koronavirüs korkularının da yüksek olduğu bulunmuştur (Ali Jadoo ve ark. 2020; Zhong ve ark. 2020). Özmen ve ark. (2021) tarafından yapılan bir çalışmada da üniversite mezunu olan ebeveynlerin koronavirüs korkularının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özmen ve ark. 2021). Bu bulgu doğrultusunda, eğitim düzeyi yüksek olan ebeveynlerin korkularının daha yüksek olması, pandemi süreciyle ve alınan önlemlerle ilgili daha dikkatli, bilinçli olmaları ve hastalık süreci ile ilgili

bilgilerinin daha fazla olmasından kaynaklanmış olabilir.

Bu araştırmada, ilkökul mezunu ebeveynlerin çocuklarının lise ve ortaokul mezunu ebeveynlerin çocuklarına göre pandemi sürecindeki tepkilerinin daha fazla olduğu belirlendi (Tablo 4). Benzer şekilde yapılan bir çalışmada, anneleri ön lisans mezunu olan çocukların olumlu sosyal davranışlarının ilkökul ve ortaokul mezunlarının çocuklarına göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Liman 2020). COVID-19 çalışma literatüründe benzer şekilde ebeveynlerin öğrenim düzeyleri ile çocuklarının sosyal davranışları arasında anlamlı ilişki olduğu bildirilmiştir ve ebeveynlerin öğrenim düzeyleri yükseldikçe çocuklarının olumlu sosyal davranış sergilediklerini bildiren araştırmalar bulunmaktadır (Imran ve ark. 2020; Doğan 2020; Liu ve ark. 2021). Bu doğrultuda; öğrenim düzeyi yüksek olan ebeveynlerin pandemi sürecinde çocuklarıyla oyun oynamak, etkinlikler yapmak vb. yöntemlerle çocuklarının olumlu duygu ve davranış geliştirmesine katkı sağladıkları düşünülmektedir.

Bu çalışmada pandemi sürecinde "tamamen" uzaktan eğitime katılan çocukların "bazen" uzaktan eğitime katılan çocuklara göre tepkilerinin daha fazla olduğu bulunmuştur (Tablo 4). Okul çocuklar için sosyal etkileşim merkezidir (Başaran ve Aksoy 2020). Okulların kapanması ile birlikte çocukların sosyal ortamlarından uzaklaşmak zorunda kalmaları, sosyal etkileşimlerinin azalması gelişim dönemlerine göre farklı etkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Chang ve Satako 2020; Ghosh ve ark. 2020). Arslan (2021) tarafından yapılan çalışmada da uzaktan eğitim alan çocuklarda kaygı, stres ve içe dönüklüğün arttığı bulunmuştur (Arslan ve ark. 2021). Araştırma bulgumuza göre "tamamen" uzaktan eğitim alan çocukların okul ortamı, öğretmen ve arkadaşlarından uzak kalması pandemi sürecindeki tepkilerinin artmasına neden olmuş olabilir.

Bu araştırmada sosyal mesafe kurallarına uyan çocukların pandemi sürecindeki tepkileri daha fazla bulunmuştur (Tablo 4). Benzer şekilde, Ekiz ve ark. (2020) tarafından yapılan çalışmada da okula gidemeyen ve sokağa çıkma yasakları nedeniyle evden çıkamayan çocukların stres düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur (Ekiz ve ark. 2020). Literatürde yapılan çalışmalarda arkadaşlarıyla görüşen ve vakit geçiren çocukların olumlu sosyal davranışlarının olduğu sonucuna varılmıştır (Uygun ve Kozikoğlu 2019; Wang ve ark. 2020). Bu çalışmada, sosyal mesafe kurallarına uyan çocukların sosyalleşme

ihtiyacının karşılanmaması ve arkadaş çevresinden de uzak onamları alınmıştır.
kalmaları sonucu pandemi sürecindeki tepkileri artmış olabilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Pandemi sürecinde ebeveynlerin koronavirüs korkularını, çocuklarının tepkilerini ve onları etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla tanımlayıcı tipte yapılan çalışmanın sonucunda; ebeveynlerin koronavirüs korkuları arttıkça çocuklarının tepkilerinin de arttığı belirlenmiştir. Çocukların yaşı azaldıkça pandemi sürecindeki tepkileri de artmıştır. Çalışmada üniversite mezunu ebeveynlerin lise ve ortaokul mezunlarına göre koronavirüs korkularının daha fazla olduğu; ilkökul mezunu ebeveynlerin çocuklarının lise ve ortaokul mezunlarının çocuklarına göre pandemi sürecindeki tepkilerinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Pandemi sürecinde tamamen uzaktan eğitime katılan çocukların kısmen uzaktan eğitim alan çocuklara göre tepkilerinin daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Pandemi sürecinin uzun dönemdeki etkileri henüz bilinmemektedir. Ebeveyn ve çocuk ruh sağlığını korumak ve geliştirmek için davranışsal sorunlar yönünden özellikle riskli gruplar taranmalı ve izlemlerin başlatılarak devam ettirilmesi önerilmektedir.

YAZARLIK KATKISI

Fikir/Kavram: MAK, NM, Denetleme: MAK, Veri toplama ve/veya işleme: NM, Analiz/Yorumlama: MAK, NM, İç, Makale yazımı: MAK, NM, İç.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

FİNANSAL DESTEK

Yazarlar tarafından finansal destek almadıkları bildirilmiştir.

TEŞEKKÜRLER

Araştırmaya katılan ebeveynlere teşekkür ederiz.

ETİK BEYAN

Araştırmaya başlamadan önce etik kurul (Tarih: 21/03/2022 ve Protokol No: 2022/72) ve kurum (Tarih: 18/04/2022, Sayı: 044-E.235371) izinleri alınmıştır. Araştırmaya katılan ebeveynlere araştırmanın amacı açıklandı, ebeveynlerin sözel ve yazılı

KAYNAKLAR

- Ahorsu DK, Lin CY, Imani V, Saffari M, Griffiths MD, Pakpour A. H. (2022). The Fear of COVID-19 Scale: Development and Initial Validation. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 20(3): 1537-1545. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00270-8>.
- Ali Jadoo SA, Alhusseiny A, Yaseen S, Al-Samarrai M, Al-Rawi R, Al-Delaimy A, Abed M, Hassooni H. (2020). Knowledge, attitude, and practice toward COVID-19 among Iraqi people: a web-based cross-sectional study. *Journal of Ideas in Health*, 3(2): 258-65.
- Arslan K, Görgülü Arı A, Hayır Kanat M. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde verilen uzaktan eğitim hakkında veli görüşleri. *Ulakbilge*, 57: 192-206.
- Bakioğlu F, Korkmaz O, Ercan H. (2021). Fear of COVID-19 and Positivity: Mediating Role of Intolerance of Uncertainty, Depression, Anxiety, and Stress. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 19(6): 2369-2382. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00331-y>
- Başaran M, Aksoy AB. (2020). Anne-Babaların Korona-Virüs (Covid-19) salgın sürecinde aile yaşantılarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71): 669-678.
- Brooks SK, Webster RK, Smith LE, Woodland L, Wessely S, Greenberg N, Rubin GJ. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227): 912-920. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30460-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8).
- Chang GC, Satako Y. (2020). How are countries addressing the Covid-19 challenges in education? A snapshot of policy measures. Retrieved from <https://gemreportunesco.wordpress.com/2022/12/24/how-are-countries-addressing-the-covid-19-challenges-in-education-a-snapshot-of-policy-measures/communication-in-education>.
- Coşansu G. Verilerin Analizi ve Yorumlanması. Hemşirelikte Araştırma, Süreç, Uygulama ve Kritik. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2015.
- Çalışkan Y. (2020). COVID-19 Pandemisi ve karantina sürecinde çocuk ruh sağlığı. *Medical Research Reports*, 3(Supp 1): 149-154.
- Çaykuş E, Mutlu Çaykuş T. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde çocukların psikolojik dayanıklılığını güçlendirme yolları: ailelere, öğretmenlere ve ruh sağlığı uzmanlarına öneriler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5): 95-113.
- Çelik Ş, Çak E. (2021). COVID-19 pandemi sürecinin aile üzerine etkisi. *Gevher Nesibe Journal of Medical & Health Sciences*, 6(11): 43-49.

- Doğan M, Düzel B. (2020). Covid-19 özelinde korku-kaygı düzeyleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4): 739-752
- Doğan S, Yıldırım F. (2022). COVID-19 şüphesiyle çocuğunu hastaneye getiren ebeveynlerin COVID-19 korkusu ve durumluk-sürekliliği kaygı düzeylerinin değerlendirilmesi. *Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2): 470-487.
- Ekiz T, İlman E, Dönmez E. (2020). Bireylerin sağlık anksiyetesi düzeyleri ile COVID-19 salgını kontrol algısının karşılaştırılması. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 6(1): 139-154.
- Erata F, Özbey S. (2020). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların psikolojik sağlamlık düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Pearson Journal of Social Sciences & Humanities*, 5(9): 125-151.
- Erol R. (2020). COVID-19 enfeksiyonunun çocuklar üzerindeki psikososyal etkileri. *YIU Sağlık Bilimleri Dergisi*, (1): 109-114.
- Fitzpatrick KM, Drawve G, Harris C. (2020). Facing new fears during the COVID-19 pandemic: The State of America's mental health. *Journal of Anxiety Disorders*, 75: 102291. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102291>.
- Ghosh R, Dubey MJ, Chatterjee S, Dubey S. (2020). Impact of COVID -19 on children: special focus on the psychosocial aspect. *Minerva Pediatrica*, 72(3): 226-235.
- Imran N, Zeshan, M, Pervaiz Z. (2020). Mental health considerations for children & adolescents in COVID-19 Pandemic. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 36(COVID19-S4): S67-S72. <https://doi.org/10.12669/pjms.36.COVID19-S4.2759>.
- İlbasmış Ç, Aksoy AT, Cihanyurdu İ, Ünver H, Rodopman A. (2021). COVID-19 salgınının çocukların ruh sağlığı üzerindeki etkileri. *Turk J Child Adolesc Ment Health*, 28(1): 1-3.
- Jiao WY, Wang LN, Liu J, Fang SF, Jiao FY, Pettoello-Mantovani M, Somekh E. (2020). Behavioral and Emotional Disorders in Children during the COVID-19 Epidemic. *The Journal of pediatrics*, 221: 264-266.e1. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2020.03.013>.
- Kundu B, Bhowmik D. (2020). Societal impact of novel corona virus(COVID-19 pandemic)in India. <https://doi.org/10.31235/osf.io/vm5rz>.
- Kurt ŞH. (2021). Pandemi sürecinde annelerin Koronavirüs hastalığı korkusu ve anne-çocuk iletişimi. *Psikiyatriye Güncel Yaklaşımlar*, 13(Suppl. 1): 245-256.
- Lee J. (2020). Mental health effects of school closures during COVID-19. *The Lancet Child Adolesc Health*, 4: 421.
- Liman B. (2020). 60-72 Aylık çocukların sosyal yetkinlik ve davranış durumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (37): 8-19.
- Liu Q, Zhou Y, Xie X, Xue Q, Zhu K, Wan Z, Song R. (2021). The prevalence of behavioral problems among school-aged children in home quarantine during the COVID-19 pandemic in china. *Journal of Affective Disorders*, 279: 412-416.
- MEB. (2020). Salgın hastalık dönemlerinde psikolojik sağlamlığımızı korumak. http://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_03/30112459_ailecocuk.pdf.
- Orgilés M, Morales A, Delvecchio E, Mazzeschi C, Espada JP. (2020). Immediate Psychological Effects of the COVID-19 Quarantine in Youth From Italy and Spain. *Frontiers in psychology*, 11: 579038. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.579038>.
- Öçal T, Halmatov M, Ata S. (2021). Distance education in COVID-19 pandemic: An evaluation of parent's, child's and teacher's competences. *Education and Information Technologies*, 26(6): 6901-6921.
- Özmen S, Özkan O, Özer Ö, Yanardağ M. Z. (2021). Investigation of COVID-19 fear, well-being and life satisfaction in Turkish society. *Soc Work Public Health*. Feb, 36(2): 164-177.
- Özyürek A, Çetinkaya A. (2021). COVID-19 pandemi döneminde aile ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin incelenmesi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1): 96-106.
- Pembecioğlu N. (2020). Covid-19 medya okuryazarlığı ve çocuklar üzerine etkileri. *Çocuk ve Medeniyet*, 5(9): 73-112.
- Pekdoğan S. (2016). 5-6 yaş çocukların sosyal becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(4): 1946-1965.
- Roccella M. (2020). Children and coronavirus infection (covid-19): what to tell children to avoid post-traumatic stress disorder. *The Open Pediatric Medicine Journal*, 10(1): 1-2.
- Qiu J, Shen B, Zhao M, Wang Z, Xie B, Xu Y. (2020). A nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: implications and policy recommendations. *General Psychiatry*, 33(2): e100213. <https://doi.org/10.1136/gpsych-2020-100213>.
- Tüysüz H, Aslan F, Terzioğlu A, Şahin E, Ergül EB, Çıkrıkçı A, Taçyıldız Ç. (2022). Covid-19 Pandemi Sürecinde Çocukların Gösterdikleri Tepkilerin ve Bilgisayar Oyun Bağımlılıklarının, Ebeveyn Çocuk İlişkisi Açısından İncelenmesi. *İZÜ Eğitim Dergisi*, 4(8): 72-96.
- United Nations (2020). Politika Notu: COVID-19 Salgınının Çocuklar Üzerindeki Etkileri. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/turkey/media/9881/file/COVID> Erişim tarihi: 15.11.2022.
- Uygun N, Kozikoğlu İ. (2019). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların sosyal yetkinlik davranışlarının incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 20(1): 305-321.
- Wang G, Zhang Y, Zhao J, Zhang J, Jiang, F. (2020). Mitigate the effects of home confinement on children during the COVID-19 outbreak. *Lancet (London, England)*, 395(10228): 945-947. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30547-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30547-X).

- Woolf AD, Pingali H, Hauptman M. (2020). The COVID-19 Pandemic and Children's Environmental Health. *Pediatric Annals*, 49(12): e537-e542. <https://doi.org/10.3928/19382359-20201111-01>.
- World Health Organization. (2020). Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak, (No. WHO/2019-nCoV/MentalHealth/2020.1). World Health Organization.
- Yalçın H, Kaya Ş. (2020). COVID-19 Pandemi sürecinde doğum yapan annelerin kaygı düzeyleri ve duygu düzenleme becerilerinin incelenmesi. *International Social Science Journal*, 6(65): 2778-2786.
- Yüksek Usta S, Gökcan HN. (2020). Çocukların ve annelerinin gözünden Covid-19. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2): 187-206.
- Zabcı N, Karadeniz G. (2021). Koronavirüs pandemisinde annenin ruhsal süreçlerinin çocuklarda görülen belirtilere yansımaları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, Current Approaches in Psychiatry*, 13(1): 12-26.
- Zhong BL, Lui W, Li MH, Zhang QQ, Liu GX, Li W. (2020). Knowledge, attitudes, and practices towards COVID-19 among Chinese residents during the rapid rise period of the COVID-19 outbreak: a quick online cross-sectional survey. *International Journal of Biological Sciences*, 16(10): 1745-175.